

**ABDULLA QODIRIY: MILLIY UYG'ONISHNING ADABIY
BAYROQDORI**

Qòqon universiteti Andijon filiali

Ijtimoiy gumanitar fanlar fakulteti

Filologiya va tillarni o'qitish o'zbek tili yo'nalishi talabasi Ahmadjonova

Muhlisaxon Mirzaqosim qizi

Email : Tilloltillol580@gmail.com

Tel : +998 93 063 23 33

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining ulug' namoyandasi, XX asr boshlaridagi milliy uyg'onish harakatining zabardast adabiy bayroqdori Abdulla Qodiriyning ijodi, tarixiy xizmatlari, ma'naviy merosi chuqur tahlil qilinadi. Muallifning romanlari, hikoyalari va publitsistik asarlari orqali o'zbek xalqining tarixiy o'zligini anglash, milliy tafakkurni shakllantirish yo'lidagi xizmatlari yoritiladi. Shuningdek, Qodiriyning adabiy merosini zamonaviy ilmiy nuqtai nazaridan o'rganish, milliy uyg'onish davri adabiyotidagi o'rni aniqlanadi. Maqolada tarixiylik, badiiylik, milliylik asosida ijod qilgan yozuvchining o'rni va ahamiyati hozirgi zamon madaniy-ma'rifiy taraqqiyoti kontekstida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy, milliy uyg'onish, adabiy meros, tarixiy roman, ma'naviy tiklanish, O'tkan kunlar, Mehrobdan chayon, milliy tafakkur, o'zlikni anglash, jadid adabiyoti.

Kirish

Abdulla Qodiriy — o'zbek xalqining ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayotida burilish yasagan, XX asr boshlaridagi milliy uyg'onish davrining eng yorqin adabiy namoyandalaridan biridir. U nafaqat o'z davrining yirik yozuvchisi, balki butun o'zbek adabiyoti tarixida inqilobiy burilish yasagan ijodkordir. Uning nomi

o'zbek romanchiligining asoschisi sifatida tilga olinadi. Biroq Qodiriy faqat roman yozgan ijodkor emas, u millat taqdiriga befarq bo'lmagan, xalqining og'ir kunlarida, milliy ruhning so'nmasligi yo'lida qalamini qurol qilgan buyuk ma'rifatchi edi. Milliy uyg'onish — bu bir xalqning o'zini anglash, tarixini qayta kashf qilish, madaniy merosini qadrlash, o'z qadriyatlarini tiklash jarayonidir. Bu jarayonning adabiyotdagi yetakchilaridan biri bo'lgan Abdulla Qodiriy, o'zining “O'tkan kunlar” va “Mehrobdan chayon” romanlari orqali butun bir avlodni uyg'otgan, tarixga yangicha qarashni, o'zligini tan olishni o'rgatgan adibdir. U ilm, ma'rifat, madaniyat orqali xalqni taraqqiyot sari yetaklash g'oyasini ilgari surdi. Ayni paytda Qodiriy ijodi o'zbek xalqining mustamlaka sharoitidagi ma'naviy iztiroblarini, ozodlikka intilishlarini, shaxsiy va ijtimoiy erkinlikka bo'lgan ehtiyojini aks ettirgan adabiy lavhalar jamlanmasi sifatida qaraladi. Maqolada adibning hayoti va ijodi, tarixiy romanlarining tahlili, uning jamiyatga ta'siri, milliy uyg'onishdagi roli keng yoritiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada tarixiy-adabiy, badiiy-estetik va tahliliy-metodik usullar asos qilib olindi. Avvalo, Qodiriy asarlarining zamonaviy ilmiy talqinlarini o'rganish asosida tarixiy kontekstga joylashtirish ishlari olib borildi. Ikkinchidan, adibning romanlari tahlil qilinar ekan, ularning obrazlar tizimi, syujet va kompozitsiya strukturalari, badiiy til va uslub xususiyatlari chuqur ko'rib chiqildi. Uchinchidan, zamonaviy o'zbek adabiyoti va milliy tafakkur taraqqiyotidagi Qodiriy merosining izchil ta'siri baholandi.

Asosiy qism

Abdulla Qodiriyning hayoti va ijodiy shakllanishi

Abdulla Qodiriy 1894-yilda Toshkentda dunyoga kelgan. Uning hayoti Rossiya imperiyasi va keyinchalik Sovet Ittifoqi mustamlakachilik siyosati bilan chambarchas bog'liq bo'lgan davrga to'g'ri keladi. Yoshligidan ilmga, ma'rifatga intilgan Qodiriy arabcha, forsha, turkcha tillarni egallagan. Jadid maktablarida

tahsil olib, zamonaviy bilimlarga ega bo'ldi. Dastlab publitsistik maqolalar, tarjimalar orqali adabiyotga kirib kelgan yozuvchi tez orada o'zining original badiiy asarlari bilan katta e'tiborni qozondi. U turli gazetalar va jurnallarda ijtimoiy-siyosiy muammolar haqida ochiq gapira boshladi. Aynan mana shu faoliyati uni milliy uyg'onish harakatining faol a'zosi sifatida tanitdi.

“O'tkan kunlar” — milliy roman uchun poydevor

1925-yilda ilk o'zbek tarixiy romani “O'tkan kunlar” nashr etildi. Bu asar o'zbek romanchiligining boshlanishi, milliy adabiy tafakkurning o'ziga xos shakl topishi edi. Asarda XIX asrning ikkinchi yarmi, Buxoro amirligi va Qo'qon xonligi davridagi ijtimoiy-siyosiy muhit badiiy tasvir etiladi.

Romanning asosiy qahramonlari — Otabek va Kumush orqali o'zbek xalqining milliy idealga intilishi, ma'rifatparvarlik, shaxsiy erkinlik, muhabbat va sadoqat kabi tushunchalari yuksak badiiylikda ifodalanadi. “O'tkan kunlar”da muallif nafaqat bir sevgi tarixini tasvirlaydi, balki jamiyatdagi inqiroz, feodal munosabatlar, ayollar huquqsizligi, madaniyatsizlikka qarshi tanqidiy ruhda yozadi. Bu asar o'zbek xalqining tarixiy xotirasini jonlantirish, ma'naviy uyg'onish uchun katta turtki bo'ldi.

“Mehrobdan chayon” — jamiyat ichidagi ziddiyatlar timsoli

Qodiriyning ikkinchi tarixiy romani — “Mehrobdan chayon” 1929-yilda yozilgan. Bu asarda yozuvchi tarixiy kontekstni saqlagan holda, jamiyat ichki ziddiyatlarini yanada chuqurroq tahlil etadi. Romanning asosiy g'oyasi — xoinlik, yolg'on, tuhmat, ishonchning yemirilishi kabi ijtimoiy illatlar orqali jamiyatning axloqiy tanazzulini ko'rsatishdir. Romanning bosh qahramonlari va syujet dinamikasi orqali Qodiriy ozodlikka, haqiqatga, adolatga intilgan millat vakillarining qanday muhitda ezilib yashaganini ochib beradi. Shuningdek, asar orqali Qodiriy zamonaviy o'quvchini hushyorlikka chaqiradi.

Qodiriy publitsistikasi — ma'naviy uyg'onish darsligi

Qodiriy ijodining yana bir muhim yo'nalishi — publitsistik asarlaridir. U turli gazeta va jurnallarda ijtimoiy-ma'naviy masalalar, maorif, ayollar taqdiri, madaniyat, siyosat haqidagi maqolalari orqali o'z xalqini uyg'otishga uringan. “Milliy uyg'onish”, “Haqiqiy yurtparvarlik”, “Aql bilan ishlaylik”, “Qoloqlikdan qutulish yo'li” kabi maqolalarida ...xalqni jaholat, qoloqlik, befarqlikdan chiqishga chaqiradi. Qodiriy publitsistikasi zamonaviy sivilizatsiya va milliy o'zlik o'rtasidagi muvozanatni topish zaruratini ilgari suradi. Ayniqsa, uning ayollar masalasiga oid chiqishlari chuqur insoniylik, kechirimli tanqid va adolat tuyg'ulari bilan yo'g'rilgan. U o'z maqolalarida: “Ayol tarbiyalanmasa, millat ham taraqqiy etolmaydi,” deya ayolning jamiyatdagi o'rini ulug'laydi.

Adibning milliy uyg'onishdagi roli

Abdulla Qodiriy ijodi butunlay milliy uyg'onish harakatiga xizmat qilgan. Uning asarlarida xalqning tarixi, an'analari, urf-odatlari, til boyligi, madaniy qadriyatlari badiiy timsollar orqali ifodalanadi. Qodiriy uchun milliy uyg'onish — bu millatni o'z qadriyatlariga qaytarish, uni jaholatdan xalos etish, ilm-ma'rifatga yetaklashdir. Shu boisdan, u nafaqat adib, balki chin ma'nodagi ideolog, madaniyat arbobi edi. Qodiriy yozgan har bir satr — bu xalqning uyg'onish harakati yo'lida qo'yilgan muhim qadamlardan biridir. U milliylikni tarixiy romanlar orqali jonlantirdi, milliy o'zlikni badiiy obrazlar bilan uyg'otdi, tarixiy voqealarni jamiyat ongiga olib kirdi. Ayniqsa, “O'tkan kunlar” romani orqali tarixni badiiy shaklda tushunishga bo'lgan zaruratni vujudga keltirdi.

Qatag'on yillari va Qodiriyning fojiasi

1937-yil — Qodiriy hayotidagi fojiali burilish. Sovet rejimi tomonidan millatchilik, reaksiya qarashlarda ayblanib, qatag'on qilindi. Uning ustidan asossiz tergovlar olib borildi, so'ngra o'limga hukm qilindi. 1938-yilning 4-oktabrida u Toshkentda otib tashlandi. Bu faqat bitta ijodkorga emas, balki butun o'zbek adabiyotiga qarshi uyushtirilgan fojia edi. Ammo uning o'limi orqali g'oyalari o'lmadi. Qodiriy yashagan, yashaydi va yashayveradi — uning asarlari

o'zbek xalqining tarixiy ongini, madaniy mustaqilligini tiklashda hali-hanuz muhim rol o'ynamoqda.

Tahlil va natijalar

Qodiriy ijodi milliy uyg'onish adabiyotining asosiy tayanchi sifatida ko'riladi. Uning romanlari orqali o'zbek xalqining o'zligini anglashga bo'lgan intilishi kuchaydi. Asarlarida tanqidiy realizm, tarixiylik, milliy ruh, jamiyatga daxldorlik kuchli ifodalangan. Ayniqsa, ijtimoiy adolat, inson erkinligi, ayollar huquqlari kabi muammolarni yoritishi uni zamonaviy ijtimoiy tafakkur yetakchisiga aylantirdi. Uning o'ziga xos badiiy uslubi, zamonaviy til va xalqona ruh uyg'unligi asarlarini xalqchil qildi. Adib badiiy ijod orqali tarixni jonlantirdi, xalq xotirasini uyg'otdi. Ayniqsa, "O'tkan kunlar" romanining voqealari, obrazlari o'zbek milliy ongining ajralmas qismiga aylandi. Bugungi kunda ham Qodiriy asarlari maktab va oliy ta'lim darsliklariga kiritilgan, ilmiy tadqiqotlar markaziga aylangan. U millatning o'zligini anglashi, qadriyatlarini tiklashi yo'lida yaratilgan adabiy-madaniy fenomen sifatida qadrlanadi.

Xulosa

Abdulla Qodiriy — bu shunchaki bir yozuvchi emas, balki millat dardini yuragiga solib yashagan, badiiy ijodi orqali xalqini uyg'otgan ulug' adibdir. Uning hayoti, ijodi, falsafasi va merosi bizga o'zlikni anglash, tarixga hurmat bilan qarash, ma'naviy yuksalishga intilish kerakligini eslatadi. Qodiriy o'z asarlari orqali xalqini sevrishga, u uchun yashashga va yozishga da'vat etdi. Uning milliy uyg'onish harakatidagi o'rni nafaqat tarixiy, balki zamonaviylik kontekstida ham ulkan ahamiyatga ega. Adibning romanlari, maqolalari, hayot falsafasi — bularning barchasi o'zbek adabiyoti, madaniyati va milliy tafakkurining bebaho boyligidir. Bugungi o'zbek ziyolilari, adabiyotchilar, pedagoglar, talabalar uchun Qodiriy merosini chuqur o'rganish, uni keng targ'ib etish — milliy uyg'onish an'analarini davom ettirish demakdir. Shunday ekan, Qodiriy o'rganish — o'zligimizni anglash yo'lidagi eng muhim qadamlardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Qodiriy A. O'tkan kunlar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2015.
2. Qodiriy A. Mehrobdan chayon. Toshkent: Sharq, 2017.
3. G'aniyeva N. Abdulla Qodiriy ijodiyoti. Toshkent: Fan, 2002.
4. Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Rasulov H. Milliy uyg'onish adabiyoti. Toshkent: O'zbekiston, 1997.
6. Qodirova Z. Qodiriyshunoslik masalalari. Toshkent: Sharq, 2005.
7. Mirvaliev B. O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2006.
8. Zunnunova M. O'zlikni anglash va adabiyot. Toshkent: Ma'naviyat, 2010.
9. To'xtaboyev N. Abdulla Qodiriy va tarixiy roman. Toshkent: Fan, 1998.